

Małgorzata JABŁOŃSKA
Radosław DZIUBA
Ihor HURAK

Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w Polsce Wschodniej

Streszczenie. *Celem artykułu jest zidentyfikowanie czynników wpływających na powstawanie przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem województw przygranicznych Polski Wschodniej, które zalicza się do najslabiej rozwiniętych pod względem przedsiębiorczości. Analizę funkcjonowania przedsiębiorstw w Polsce Wschodniej w latach 2007—2017 przeprowadzono z wykorzystaniem log-liniowej (potęgowej) postaci modelu, oszacowanego na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych (BDL) GUS.*

Wyniki przeprowadzonego badania pokazały, że rozwój przedsiębiorczości w województwach przygranicznych Polski Wschodniej jest uwarunkowany innymi czynnikami niż w województwach o wyższym poziomie przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, Polska Wschodnia, modele log-liniowe, integracja europejska.

JEL: L26

Przedsiębiorczość należy do zjawisk wielowymiarowych, trudnych do zdefiniowania i zmierzenia. Potencjał przedsiębiorczości jest zróżnicowany terytorialnie, co wyraźnie widać na przykładzie województw, które różnią się pod względem liczby funkcjonujących na ich obszarze przedsiębiorstw oraz ich udziału w PKB. Statystyki dowodzą, że najniższy poziom przedsiębiorczości charakteryzuje Polskę Wschodnią, czyli województwa leżące w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniej granicy kraju (lubelskie, podkarpackie, podlaskie i warmińsko-mazurskie) oraz woj. świętokrzyskie. Borykają się one z licznymi problemami strukturalnymi, które hamują rozwój efektywnej przedsiębiorczości na tych tere-

nach. Podejmowane przez władze samorządowe działania mające na celu zintensyfikowanie inicjatyw przedsiębiorczych stanowią doraźne rozwiązania problemu dysfunkcji przedsiębiorczości. Przewyciężanie zapóźnień rozwojowych powinno odbywać się na wielu płaszczyznach, począwszy od zmian w postrzeganiu zjawiska przedsiębiorczości, a skończywszy na stworzeniu warunków do jej rozwoju. Poczynania te należy jednak poprzedzić analizą, która umożliwi udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki ograniczają rozwój przedsiębiorczości i jak można im przeciwdziałać lub zminimalizować ich negatywne oddziaływanie, aby zacząć dorównywać regionom lepiej rozwiniętym. W związku z powyższym Polska Wschodnia jest obszarem szczególnego zainteresowania polityki proprzedsiębiorczej, bowiem ciągły wzrost przedsiębiorczości i konkurencyjności w skali lokalnej czy regionalnej warunkuje rozwój społeczno-gospodarczy.

Celem pracy jest zidentyfikowanie czynników wpływających na powstawanie przedsiębiorstw w województwach, a także ich empiryczna weryfikacja na przykładzie województw przygranicznych Polski Wschodniej. Analizę za lata 2007—2017 przeprowadzono na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych (BDL) GUS. Regionalne determinanty powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw mają charakter splotu czynników ekonomicznych, instytucjonalnych i finansowych, dlatego w niniejszej pracy skupiono się na wybranych, mierzalnych aspektach przedsiębiorczości. Wstępna analiza problemu pozwoliła na postawienie głównej hipotezy badawczej, która zakłada, że rozwój przedsiębiorczości w województwach przygranicznych Polski Wschodniej jest uwarunkowany odmiennymi czynnikami niż w regionach o wyższym poziomie przedsiębiorczości i z tego powodu niezbędne jest wdrożenie pakietu działań dostosowanego do rzeczywistości istniejącej w Polsce Wschodniej.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ A ROZWÓJ

Przedsiębiorczość obok konkurencyjności i innowacyjności stała się w ostatnich latach jednym z istotniejszych zagadnień związanych ze wzrostem ekonomicznym regionów, poprawą konkurencyjności gospodarki, tworzeniem nowych miejsc pracy oraz wzrostem dobrobytu społeczności lokalnych. Postrzega się ją jako jeden z głównych czynników determinujących rozwój regionów, a siła jej oddziaływania jest na tyle istotna, że powoduje m.in. powstawanie dysproporcji rozwojowych. Przedsiębiorczość i innowacyjność w coraz większym stopniu są uznawane za kluczowe czynniki decydujące o przyszłych trajektoriach wzrostu regionów (Huggins i Thompson, 2015, s. 106).

Ekonomia neoklasyczna opierała się na przeświadczeniu, że mechanizm rynkowy wpływa na eliminowanie dysproporcji rozwojowych w regionach, natomiast przeciwnicy tego poglądu twierdzą, że wolny rynek nie redukuje różnic między regionami, co więcej — je pogłębia. Mimo że te modele są skrajnie odmiennie, spełniają podobną funkcję, a mianowicie mają pomóc w zrozumieniu

przyczyn nierówności regionalnych. Poznanie teorii rozwoju regionalnego oraz czynników na niego wpływających jest pomocne w opracowywaniu efektywnych rozwiązań politycznych oraz ekonomicznych, w celu zlikwidowania dysproporcji. Liczne opracowania dowodzą, że do pogłębiania się różnic pomiędzy regionami biednymi a bogatymi przyczynia się koncentracja czynników rozwoju gospodarczego w dużych aglomeracjach miejskich, gdzie poziom rozwoju technologicznego jest najwyższy. W rezultacie następuje pogłębienie istniejących podziałów i nierówności regionalnych (Świątkowski, 2006, s. 212). Efekt ten jest naturalną konsekwencją negatywnych reakcji regionów peryferyjnych na impulsy płynące z centrów rozwoju, takie jak migracje, pauperyzacja społeczeństwa oraz pogorszenie się stanu infrastruktury i innych zasobów (Lewczuk, 2007). Można się dopatrzeć również działania pozytywnego, np. w absorpcji części zasobów pochodzących z regionów lepiej rozwiniętych. Poniżej zestawiono różne teorie przedsiębiorczości, począwszy od XVII w.

ZESTAWIENIE TEORII PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Podjęcie teoretyczne	Przestrzeń czasowa (wiek)	Charakterystyka i główne tezy
Richard Cantillon	XVII i XVIII	użycie po raz pierwszy sformułowania <i>przedsiębiorca</i> zwrócenie uwagi na niepewność i ryzyko tkwiące w działalności przedsiębiorców; stworzenie teorii arbitrażu ^a
Ekonomia klasyczna	XVIII i XIX	opisanie mechanizmu niewidzialnej ręki rynku, regulującej wielkość produkcji i ilość kapitału w gospodarce za pośrednictwem cen niedocenywanie przedsiębiorców i przedsiębiorczości rozdzielenie między funkcją kapitalisty i przedsiębiorcy
Jean-Baptiste Say	XVIII i XIX	wprowadzenie pojęcia <i>przedsiębiorcy przemysłowego</i> jako centralnej postaci w gospodarce rozumienie przedsiębiorcy jako samodzielnego producenta wyodrębnienie po raz pierwszy kapitału niematerialnego
Thorstein Veblen	XIX i XX	uznanie inteligencji technicznej, czyli przedsiębiorców, za siłę postępową, z którą należy wiązać nadzieje na rozwój gospodarczy zapoczątkowanie ery kapitalizmu menedżerów
Joseph Schumpeter	XIX i XX	potraktowanie przedsiębiorców jako <i>boskich budowniczych gospodarki</i> uznanie przedsiębiorczości za główny akcelerator wzrostu i rozwoju gospodarczego — tzw. <i>twórcza destrukcja</i> ^b wskazanie na kluczową rolę przedsiębiorcy w procesie rozwoju gospodarczego uznanie przedsiębiorcy za innowatora

^a Teoria ta mówi, że jednym z źródeł zysku jest różnica cen tych samych produktów na różnych rynkach lokalnych. ^b Przedsiębiorcy innowatorzy, wprowadzając nowe produkty i procesy technologiczne, burzą istniejący układ sił na rynku. W wyniku tej twórczej destrukcji, według Schumpetera, powstają nowe kombinacje, będące załącznikiem działań przedsiębiorczych.

ZESTAWIENIE TEORII PRZEDSIĘBIORCZOŚCI (dok.)

Podjęcie teoretyczne	Przestrzeń czasowa (wiek)	Charakterystyka i główne tezy
Frank Knight	XIX i XX	potraktowanie przedsiębiorcy jako centralnego elementu gospodarki rynkowej, który odgrywa szczególnie istotną rolę w okresach kryzysu i zakłócenia stabilności gospodarki uznanie ryzyka i niepewności za nieodłączne elementy działalności gospodarczej
Israel Kirzner	XX i XXI	upatrywanie najważniejszej zalety przedsiębiorcy w umiejętności osiągania przez niego nadzwyczajnych korzyści i zysków

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Osborn i Słomczyński (2005, s. 17—20); Piecuch (2010, s. 16—29); Sahut i Peris-Ortiz (2014, s. 664).

Zaimplementowanie terminu *przedsiębiorczość* do powszechnego języka ekonomistów przypisuje się Johnowi Stuartowi Millowi (Schumpeter, 1950, za: Sahut i Peris-Ortiz, 2014). Uczony uważał, że kluczowe w rozróżnieniu między menedżerem a przedsiębiorcą jest ryzyko. Idea połączenia przedsiębiorczości z ryzykiem towarzyszyła już Cantillonowi, który ok. 1700 r. opisał przedsiębiorcę jako racjonalnego decydenta, przyjmującego na siebie ryzyko i zarządzającego firmą (Carland i Carland, 1997). Przez dość długi czas zagadnienie przestrzennego zróżnicowania intensywności aktywności gospodarczej znajdowało się poza głównym nurtem zainteresowań nauk ekonomicznych. Podejście neoklasyczne, które zdominowało nie tylko teorię wzrostu gospodarczego (Gąska i in., 2009, s. 14), lecz także (w dużym stopniu) politykę regionalną, niestety nie obejmowało zagadnień związanych z łączeniem przedsiębiorczości z rozwojem regionów, a w dalszej konsekwencji — z rozwojem gospodarki.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W POLSCE WSCHODNIEJ

Przedsiębiorczość mierzona aktywnością społeczeństwa w kwestii inicjowania powstawania przedsiębiorstw w układzie regionalnym jest uwarunkowana wieloma czynnikami. Nierzadko trudno je zidentyfikować i zinterpretować ich znaczenie dla intensyfikacji zachowań przedsiębiorczych. Rozwój przedsiębiorczości oraz jej wpływ na aktywizację gospodarczą powinien przejawiać się głównie we wzroście liczby podmiotów gospodarczych, które powiększają rynek pracy, przyczyniają się do wzrostu dochodów ludności z pracy i dochodów samorządowych, jak również ograniczają bezrobocie. Tablica 1 przedstawia ranking województw, ustalony na podstawie średniego poziomu wskaźnika przedsiębiorczości¹, obliczonego dla lat 2007—2017.

¹ Wskaźnik przedsiębiorczości — liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.

TABL. 1. RANKING WOJEWÓDZTW POD WZGLĘDEM POZIOMU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Województwa	Wskaźnik przedsiębiorczości		Miejsce w rankingu 2007—2017
	2007	2017	
Dolnośląskie	1624,3	2076,6	4
Kujawsko-pomorskie	1413,0	1526,8	11
Lubelskie	1117,0	1365,3	15
Lubuskie	1603,9	1800,3	6
Łódzkie	1473,7	1654,1	8
Małopolskie	1415,0	1821,8	7
Mazowieckie	1895,4	2501,4	1
Opolskie	1399,9	1622,4	10
Podkarpackie	1073,7	1287,2	16
Podlaskie	1185,8	1373,7	14
Pomorskie	1629,7	2074,5	3
Śląskie	1400,6	692,3	9
Świętokrzyskie	1327,4	1474,2	12
Warmińsko-mazurskie	1223,3	1398,7	13
Wielkopolskie	1602,5	1973,0	5
Zachodniopomorskie	1889,4	2125,8	2

U w a g a. Województwa Polski Wschodniej wyróżniono pogrubieniem.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W badanym okresie zaobserwowano znaczne zróżnicowanie przestrzenne poziomu przedsiębiorczości. Wskaźnik przedsiębiorczości obrazujący stan nasycenia województw podmiotami gospodarczymi pokazuje, w jakim kierunku przebiegają zmiany w tym zakresie. Wydawać by się mogło, że udział polskich regionów w pierwszym pełnym okresie realizacji Programów Operacyjnych 2007—2013 wpłynie pozytywnie na powstawanie przedsiębiorstw. Z tabl. 1 wynika jednak, że wskaźnik przedsiębiorczości nie zmienił się znacząco na przestrzeni badanych lat. W dalszym ciągu centrami przedsiębiorczości są woj.: mazowieckie, zachodniopomorskie, pomorskie i dolnośląskie, a województwa Polski Wschodniej zamykają ranking. Zmiany dokonały się wśród województw zajmujących środkowe miejsca. W 2017 r. największy wzrost wskaźnika przedsiębiorczości w stosunku do bazowego 2007 r. nastąpił w woj. mazowieckim i dolnośląskim, a najmniejszy charakteryzuje woj. opolskie oraz świętokrzyskie. W Polsce Wschodniej największy wzrost wskaźnika przedsiębiorczości w 2017 r. odnotowano w woj. lubelskim (22% w stosunku do bazowego 2007 r.).

Biorąc pod uwagę średni poziom wskaźnika przedsiębiorczości w latach 2007—2017, dokonano podziału województw na cztery grupy, charakteryzujące się:

- I — najwyższym poziomem — powyżej 1790 — woj.: mazowieckie, zachodniopomorskie, dolnośląskie i pomorskie;
- II — poziomem od 1550 do 1789 — woj.: łódzkie, małopolskie, lubuskie i wielkopolskie;

III — poziomem od 1320 do 1549 — woj.: śląskie, świętokrzyskie, opolskie i kujawsko-pomorskie;

IV — najniższym poziomem — poniżej 1319 — woj.: lubelskie, podlaskie, podkarpackie i warmińsko-mazurskie.

Przedsiębiorczość w województwach Polski Wschodniej ma niski potencjał rozwojowy, co jest spowodowane specyfiką branżową gospodarki tego makroregionu i niższą niż średnia w kraju produktywnością poszczególnych sekcji gospodarki. Polskę Wschodnią cechuje na tle kraju bardzo wysokie zaangażowanie zasobów pracy w rolnictwie, którego wydajność pracy jest niższa niż w pozostałych sekcjach. Z kolei niższa wydajność pracy w poszczególnych sekcjach gospodarki jest efektem słabszego wyposażenia województw Polski Wschodniej w kluczowe regionalne aktywa: potencjał technologiczny i innowacyjny, jakość zasobów pracy oraz infrastrukturę.

PROBLEMATYKA ROZWOJU EFEKTYWNEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Ranga przypisywana poszczególnym czynnikom rozwoju przedsiębiorczości zmienia się w czasie pod wpływem odmiennych warunków ekonomicznych i społecznych. Obecne koncepcje rozwoju przedsiębiorczości mniejszą wagę przypisują czynnikom zasobowym, na znaczeniu zyskują zaś czynniki jakościowe, takie jak: kwalifikacje pracowników, sprawność administracji, zróżnicowanie struktury gospodarczej, jakość (w tym sprawność) infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej czy warunki życia. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej (UE) w dużej mierze przyczyniło się do zwrócenia większej uwagi na czynniki determinujące rozwój regionalnej przedsiębiorczości, jakimi są: warunki instytucjonalne (w szczególności sieci współpracujących ze sobą instytucji ekonomicznych i społecznych), jakość funkcjonowania władz publicznych i dojrzałość strategii politycznej, baza naukowo-badawcza i edukacyjna, dostępność komunikacyjna oraz warunki środowiskowe, zwłaszcza jakość środowiska naturalnego, ale także ogólny ład przestrzenny, oznaczający logiczne i funkcjonalne rozmieszczenie elementów gospodarczych i społecznych w przestrzeni (Sahut i Peris-Ortiz, 2014, s. 663—668).

Analizy przeprowadzone na potrzeby Strategii Rozwoju Polski Wschodniej do roku 2020 wskazują, że czynnikami, które w znacznej mierze odpowiadają za rozmiar luki rozwojowej dzielącej Polskę Wschodnią od bardziej rozwiniętych regionów w kraju i UE, są przede wszystkim niska wydajność pracy oraz niewykorzystane zasoby pracy². Czynniki te pozostają w ścisłej relacji z poziomem przedsiębiorczości. Bezrobocie w Polsce Wschodniej na tle kraju przedstawia tabl. 2.

² Strategia Rozwoju Polski Wschodniej do roku 2020 — załącznik do uchwały nr 121 Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2013 r. (poz. 641), s. 15.

TABL. 2. BEZROBOCIE W WOJEWÓDZTWACH POLSKI WSCHODNIEJ

Województwa	2007	2017	2007	2017
	stopa bezrobocia rejestrowanego		udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	
	w %			
P o l s k a	11,2	6,6	7,1	4,6
Lubelskie	13,0	8,8	8,7	6,3
Podkarpackie	14,2	9,7	9,6	6,8
Podlaskie	10,4	8,5	6,5	5,4
Świętokrzyskie	14,9	8,8	10,3	4,2
Warmińsko-mazurskie	18,7	11,7	10,7	6,7

Źródło: jak przy tabl. 1.

Przyczyn dzisiejszej sytuacji społeczno-gospodarczej województw Polski Wschodniej można upatrywać głównie w niekorzystnej strukturze zatrudnienia (wysoki udział rolnictwa, mało efektywne i przestarzałe działy produkcji), słabej dostępności komunikacyjnej, złym stanie infrastruktury technicznej oraz nieefektywnej administracji publicznej. Następstwem tego są: niska innowacyjność gospodarki, mała atrakcyjność inwestycyjna, niskie PKB *per capita*, wysokie bezrobocie i niskie dochody ludności, a w efekcie mała konkurencyjność regionu. Niekorzystne tendencje demograficzne, jak chociażby wyludnianie się Polski Wschodniej, również stanowią ograniczenie dla rozwoju przedsiębiorczości, przede wszystkim w zakresie popytu wewnętrznego na określone dobra i usługi (powodując deficyt). Odływ młodych ludzi, którzy w zasadzie tworzą nowe przedsiębiorstwa, spowodowany jest słabym rozwojem województw i brakiem perspektyw zatrudnienia (Kozak, 2014, s. 40). W badanym okresie można jednak zauważyć znaczny spadek stopy bezrobocia rejestrowanego, a tym samym wzrost aktywności osób w wieku produkcyjnym.

Efektywność dochodów osiągniętych przez jednostki samorządu terytorialnego (JST), w szczególności gmin, i ponoszonych przez nie wydatków, które w dużej mierze dotyczą rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, prowadzi do rozwoju przedsiębiorczości. Inwestycje te, w połączeniu z aktywnością mieszkańców, powinny sprzyjać tworzeniu nowych i rozwojowi istniejących przedsiębiorstw (Skica i Bem, 2014, s. 81). Tablica 3 przedstawia wydatki inwestycyjne gmin i miast na prawach powiatu (MNP) w województwach Polski Wschodniej w skrajnych latach badanego okresu, wyrażone jako udział w wydatkach ogółem, w odniesieniu do średniej krajowej.

Po przystąpieniu Polski do UE nakłady inwestycyjne w regionach zwiększyły się. Wydatki inwestycyjne są przykładem instrumentu, który pośrednio wpływa na warunki działalności przedsiębiorców. Planując inwestycje, należy brać pod uwagę zobowiązania dotyczące realizacji celów strategii Europa 2020. Wspólne podejście władz regionalnych, przedsiębiorców oraz społeczności lokalnych do wspierania inwestycji pozwoli na osiągnięcie wymiernych efektów zrównoważonego rozwoju, który jest fundamentem wymienionej strategii (Dziuba, 2014,

s. 227 i 228). Powiaty (także gminy w obrębie powiatu), poprzez inwestowanie w infrastrukturę drogową czy uzbrojenie terenu, lepiej zaspokajają potrzeby wspólnoty lokalnej, jednocześnie ułatwiają przedsiębiorcom prowadzenie działalności. Wzrasta również atrakcyjność regionów w skali mikro, co przyciąga uwagę potencjalnych inwestorów (Jabłońska, 2008, s. 245). Udział dochodów budżetowych województw Polski Wschodniej w dochodach budżetu państwa przedstawia tabl. 4.

**TABL. 3. UDZIAŁ WYDATKÓW INWESTYCYJNYCH
W WYDATKACH OGÓŁEM GMIN I MNP
W WOJEWÓDZTWACH POLSKI WSCHODNIEJ**

Województwa	2007	2017
	wydatki inwestycyjne w %	
P o l s k a	19,8	13,9
Lubelskie	19,8	18,0
Podkarpackie	16,4	15,8
Podlaskie	16,9	14,7
Świętokrzyskie	14,6	13,1
Warmińsko-mazurskie	16,8	14,5

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

TABL. 4. STRUKTURA DOCHODÓW BUDŻETOWYCH GMIN I MNP WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Województwa	2007	2017	2007	2017
	subwencje ogółem		dochody własne	
	w odsetkach			
P o l s k a	100,0	100,0	100,0	100,0
Dolnośląskie	5,9	6,2	9,1	8,7
Kujawsko-pomorskie	5,8	5,8	4,4	4,8
Lubelskie	6,7	6,4	3,4	3,7
Lubuskie	2,5	2,4	2,3	2,4
Łódzkie	6,0	5,7	6,1	6,4
Małopolskie	9,7	9,7	7,6	8,0
Mazowieckie	13,0	14,3	22,5	20,4
Opolskie	2,5	2,3	2,2	2,2
Podkarpackie	6,9	6,5	3,2	3,6
Podlaskie	3,7	3,5	2,2	2,5
Pomorskie	5,7	6,3	6,5	6,4
Śląskie	11,1	10,9	13,1	12,5
Świętokrzyskie	3,7	3,4	2,8	2,2
Warmińsko-mazurskie	4,0	4,0	2,8	2,9
Wielkopolskie	8,7	8,8	8,2	8,7
Zachodniopomorskie	4,1	3,9	4,4	4,8

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Struktura dochodów budżetowych wskazuje, że województwa Polski Wschodniej są najbardziej dotowane. W badanym okresie ok. 24% subwencji

wpływało do budżetów gmin i MNP w Polsce Wschodniej, a ok. 30% do budżetów województw. Udział dochodów własnych jest znikomy, co świadczy o małej samodzielności JST. Najwyższe dochody *per capita* osiągają jednostki dysponujące bogatymi zasobami, np. przyrodniczymi, takie jak Olsztyn czy Lublin. Zdolność gmin woj. warmińsko-mazurskiego jest w istotnym stopniu skorelowana z jakością środowiska naturalnego, które stanowi źródło dochodów dla jednostek samorządowych. Jakość środowiska nie wpływa jednak znacząco na konkurencyjność JST w regionie. W 2017 r. najniższe dochody uzyskało woj. podlaskie.

Na przedsiębiorczość mogą wpływać również warunki prowadzenia własnej działalności, poziom wynagrodzeń w gospodarce czy poziom świadczeń społecznych. Przykładowo, malejące wynagrodzenia pracowników w sektorze przedsiębiorstw przyczyniają się do poprawy przedsiębiorczości, rośnie bowiem atrakcyjność finansowa prowadzenia działalności gospodarczej ze względu na spadek kosztu alternatywnego.

TABL. 5. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW I PRZECIĘTNY MIESIĘCZNY DOCHÓD ROZPORZĄDZALNY *PER CAPITA* ZE ŚWIADCZEŃ SPOŁECZNYCH W WOJEWÓDZTWACH POLSKI WSCHODNIEJ (Polska=100)

Województwa	2007	2017	2007	2017
	przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw		przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny <i>per capita</i> ze świadczeń społecznych	
Lubelskie	86,7	88,9	97,3	96,9
Podkarpackie	82,8	85,2	90,7	94,0
Podlaskie	88,1	87,8	101,1	99,3
Świętokrzyskie	86,1	86,4	83,5	89,6
Warmińsko-mazurskie	83,7	84,4	99,8	99,0

Źródło: jak przy tabl. 1.

Od momentu przystąpienia Polski do UE rozwój gospodarczy Polski Wschodniej determinowany był głównie przez postępującą transformację gospodarczą oraz integrację europejską i realizowaną w jej ramach politykę spójności. Spójność społeczna i terytorialna oraz aktywność zawodowa i przedsiębiorczość wpływają na rozwój działalności pozarolniczej, takiej jak np. działalność związana z agroturystyką, której celem — w rozumieniu zrównoważonego rozwoju turystyki UE — jest nie tylko dbałość o walory środowiska naturalnego regionu, dziedzictwa kulturowego i komfortowego wypoczynku turystów, lecz także obniżenie kosztów (średnio o 20%) funkcjonowania obiektów zakwaterowania, tj. infrastruktury turystycznej. Innowacyjne podejście do przedsiębiorczości pozwala na uzyskanie dodatkowych środków z funduszy europejskich, które wspierają rozwój regionalnej gospodarki (Dziuba, 2016, s. 126).

BADANIE EKONOMETRYCZNE GŁÓWNYCH DETERMINANT PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Jak już podano, na podstawie poziomu wskaźnika przedsiębiorczości w latach 2007—2017 utworzono cztery grupy badawcze, w których skład weszły województwa charakteryzujące się zbliżonym poziomem przedsiębiorczości w latach 2007 i 2017. W celu opisanego zależności między wskaźnikiem przedsiębiorczości (*wsk_przed*) a zmiennymi objaśniającymi skonstruowano model ekonometryczny. Ze względu na utrudniony dostęp do danych i założony horyzont czasowy oparto się na analizie wybranych czynników, w dużej mierze o charakterze finansowym, które mogą sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości lub go hamować. Obrano następujący zestaw zmiennych objaśniających:

- *udzial_wyd_inw* — udział wydatków inwestycyjnych gmin w wydatkach ogółem w %;
- *wynagr* — przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w zł;
- *udzialbezz* — udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w %;
- *gestosc_zal* — gęstość zaludnienia w os./km²;
- *doch_ze_swia* — przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny *per capita* z tytułu świadczeń społecznych (ceny stałe) w zł;
- *doch_z_pracy_naj* — przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny *per capita* z tytułu pracy najemnej (ceny stałe) w zł;
- *doch_z_pracy_wl_rach* — przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny *per capita* z tytułu pracy na własny rachunek (ceny stałe) w zł;
- *doch_gmin_l* — dochody ogółem gmin w przeliczeniu na mieszkańca (ceny stałe) w zł.

Zbiór rozważanych tutaj zmiennych objaśniających nie jest pełny i w żadnym wypadku nie można uznać go za zamknięty.

W tabl. 6 podano podstawowe statystyki opisowe zmiennych zakwalifikowanych do badania.

TABL. 6. STATYSTYKI OPISOWE ANALIZOWANYCH ZMIENNYCH DLA GRUP BADAWCZYCH

Zmienne	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Odległość międzykwartylowa
Grupa 1							
<i>doch_gmin_l</i>	3370,9	3341,0	2677,6	4227,2	419,2	0,12	725,9
<i>doch_z_pracy_wl_rach</i>	117,2	113,0	71,1	175,9	25,8	0,22	38,5
<i>doch_z_pracy_naj</i>	654,4	631,6	458,2	884,5	109,5	0,17	128,4
<i>doch_ze_swia</i>	321,1	311,1	240,9	445,5	37,0	0,12	37,8
<i>gestosc_zal</i>	133,8	126,3	74,0	369,7	58,6	0,44	29,8
<i>wsk_przed</i>	110,1	110,1	88,8	128,1	9,2	0,08	10,7
<i>udzialbezz</i>	6,9	7,2	2,8	10,1	1,9	0,27	2,6
<i>wynagr</i>	3740,2	3678,5	2573,2	4845,3	557,2	0,15	905,8
<i>udzial_wyd_inw</i>	19,1	19,5	9,8	25,6	4,1	0,21	5,8

TABL. 6. STATYSTYKI OPISOWE ANALIZOWANYCH ZMIENNYCH DLA GRUP BADAWCZYCH (dok.)

Zmienne	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Odległość międzykwartylowa
Grupa 2							
<i>doch_gmin_I</i>	2946,5	2906,5	2539,8	3588,1	297,3	0,10	417,3
<i>doch_z_pracy_wl_rach</i>	87,1	88,2	62,1	110,0	12,1	0,14	18,9
<i>doch_z_pracy_naj</i>	554,2	547,8	439,8	720,6	60,9	0,11	72,1
<i>doch_ze_swia</i>	321,0	321,7	252,2	412,5	42,4	0,13	72,4
<i>gestosc_zal</i>	175,2	116,0	58,7	377,0	115,4	0,66	148,8
<i>wsk_przed</i>	92,7	95,3	65,7	115,2	11,0	0,12	16,5
<i>udzialbezz</i>	6,6	6,6	3,9	9,2	1,4	0,21	1,8
<i>wynagr</i>	3361,6	3411,8	2391,8	4236,0	438,9	0,13	644,2
<i>udzial_wyd_inw</i>	17,6	17,6	9,5	26,3	4,5	0,25	8,0
Grupa 3							
<i>doch_gmin_I</i>	2876,4	2774,1	2235,6	3876,0	398,7	0,14	591,2
<i>doch_z_pracy_wl_rach</i>	75,6	72,9	52,9	122,5	13,7	0,18	10,6
<i>doch_z_pracy_naj</i>	516,9	520,2	318,8	738,9	78,2	0,15	103,0
<i>doch_ze_swia</i>	322,1	317,3	263,0	414,8	36,8	0,11	40,9
<i>gestosc_zal</i>	115,4	110,0	59,3	145,6	18,3	0,16	24,4
<i>wsk_przed</i>	76,8	76,8	56,8	98,8	9,3	0,12	14,0
<i>udzialbezz</i>	8,1	8,1	3,9	11,3	2,0	0,25	3,3
<i>wynagr</i>	3235,0	3193,2	2401,7	4660,7	515,2	0,16	668,9
<i>udzial_wyd_inw</i>	17,7	18,2	8,2	26,7	4,3	0,24	6,2
Grupa 4							
<i>doch_gmin_I</i>	3025,9	2840,7	2248,0	4830,2	606,1	0,20	791,7
<i>doch_z_pracy_wl_rach</i>	70,2	64,7	39,3	154,7	22,4	0,32	23,2
<i>doch_z_pracy_naj</i>	477,8	450,7	332,8	864,3	101,9	0,21	102,9
<i>doch_ze_swia</i>	303,9	288,9	248,9	393,5	36,2	0,12	48,3
<i>gestosc_zal</i>	92,7	85,6	58,9	223,4	40,9	0,44	59,9
<i>wsk_przed</i>	72,1	71,9	52,7	93,9	7,9	0,11	9,1
<i>udzialbezz</i>	8,5	8,7	3,8	12,4	2,3	0,27	4,0
<i>wynagr</i>	3263,0	3080,2	2293,5	5427,5	750,3	0,23	1022,0
<i>udzial_wyd_inw</i>	18,5	18,1	9,95	29,9	4,2	0,23	4,4

Źródło: jak przy tabl. 1.

Z tabl. 6 można wysnuć następujące wnioski:

- większość analizowanych zmiennych znacznie różni się w badanych grupach województw. Istotne różnice widoczne są w zakresie:
 - dochodów budżetowych JST; średnie wartości w badanym okresie w grupie I wynoszą 3370,90 zł, a w grupie IV — 3025,00 zł,
 - dochodów z pracy na własny rachunek; w grupie I jest to 117,19 zł, a w grupie IV — 70,22 zł,
 - dochodów z pracy najmniejszej, które w grupie I wynoszą 654,42 zł, a w grupie IV — 477,75 zł,
 - wskaźnika przedsiębiorczości, który w grupie I wynosi 110,00 zł, a w grupie IV — 72,00,
 - średniego wynagrodzenia brutto, które w grupie I wynosi ok. 3740,00 zł, a w grupie IV — 3263,00 zł;

- zróżnicowanie większości badanych cech jest umiarkowane. Wartości współczynnika zmienności oscylują między 10 a 25%. Jedynie w przypadku gęstości zaludnienia widoczne jest wyraźne zróżnicowanie wartości;
- w zależności od lokalizacji danej cechy charakteryzuje się ona asymetrią prawostronną lub lewostronną.

Badanie zmian wskaźnika przedsiębiorczości za pomocą modelu ekonometrycznego przeprowadzono w pięciu wariantach — na całej próbie oraz oddzielnie dla każdej ze zdefiniowanych grup województw. Przyjęto dynamiczną log-liniową (potęgową) postać modelu, który szacowano na podstawie danych panelowych. W ujęciu dynamicznym wartość zmiennej objaśnianej zależy od jej opóźnionej (o jeden okres) wartości (w tabl. 7—11 oznaczonej jako -1) oraz od wartości zmiennych objaśniających uwzględnionych w modelu. Proces estymacji dynamicznego modelu panelowego przebiega najczęściej z wykorzystaniem uogólnionej metody momentów (GMM), po uprzednim przekształceniu modelu do postaci pierwszych różnic. W tym wypadku ma postać:

$$\Delta y_{it} = \gamma \Delta y_{it-1} + (\Delta x_{it}^T) \beta + \Delta v_{it}$$

gdzie:

- x_{it}^T — wektor obserwacji dla zmiennych objaśniających modelu,
 β — wektor parametrów strukturalnych modelu,
 v_{it} — składnik losowy modelu.

Powoduje to usunięcie z modelu efektów stałych, charakterystycznych dla poszczególnych obiektów. Uwzględnienie w modelu opóźnionej zmiennej objaśnianej powoduje występowanie autokorelacji rzędu I (gdyż jeśli składniki losowe są niezależne, to ich pierwsze różnice podlegają schematowi autokorelacji rzędu I). Występowanie w tym modelu autokorelacji rzędu II prowadziłoby do niespełnienia warunku momentów i niezgodności estymatora, co oznaczałoby niewłaściwy dobór instrumentów do estymacji modelu (Dańska-Borsiak, 2011, s. 115). Z tego powodu niezwykle istotne było sprawdzenie, czy w modelu dynamicznym występuje autokorelacja rzędu II, czyli AR(2).

W tabl. 7 przedstawiono wyniki estymacji dynamicznych modeli panelowych, w których zmienną objaśnianą jest logarytm ze wskaźnika przedsiębiorczości (l_wsk_przed). Tablica zawiera wyniki dwóch najlepszych — w ocenie autorów — wariantów.

TABL. 7. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 144 OBSERWACJI (16 województw) DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) l_wsk_przed

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$l_wsk_przed (-1)$	0,359*** (3,184)	0,359*** (2,990)
Const	-0,0010 (-0,2287)	-0,0006 (-0,1480)

**TABL. 7. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 144 OBSERWACJI (16 województw)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) l_wsk_przed (dok.)**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$l_udzialbezr$	-0,0420 (-0,9423)	—
$l_gestosc_zal$	-0,9423** (2,118)	0,06730** (2,400)
$l_doch_z_pracy_naj$	0,3399*** (2,952)	0,3506*** (3,347)
$l_doch_z_pracy_wl_rach$	0,313019*** (4,652)	0,3281*** (4,551)
$l_doch_gmin_l$	0,9192*** (3,960)	0,9085*** (4,557)
l_wynagr	-1,01867*** (-4,787)	-0,97544*** (-5,604)
Suma kwadratów reszt	3,712931	3,840316
Błąd standardowy reszt	0,166459	0,167426
Test AR(2)	$z = -1,74825$ [0,0804] brak autokorelacji $p > 0,05$	$z = -1,52718$ [0,1267] brak autokorelacji $p > 0,05$

U w a g a. * $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$. W nawiasach okrągłych podano wartości statystyki t-Studenta.
Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Badanie przeprowadzone na próbie 16 województw dowiodło, że zmienne objaśniające (oprócz: $l_udzial_wyd_inw$, $l_doch_ze_swia$ i $l_udzialbezr$) miały istotny wpływ na rejestrację nowego przedsiębiorstwa. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zmienna l_wynagr wpływała ujemnie na rozwój przedsiębiorczości. Wyniki wskazują, że polska gospodarka nie jest nasycona postawami przedsiębiorczymi (elastyczność l_wsk_przed na poziomie 0,36) oraz charakteryzuje ją raczej przedsiębiorczość wynikająca z szansy aniżeli przedsiębiorczość wymuszona.

**TABL. 8. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 36 OBSERWACJI (grupa I)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) l_wsk_przed**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
l_wsk_przed (-1)	-0,076 (-0,6174)	-0,19040*** (-2,700)
Const	-1,600 (-0,003)	-0,000317 (-0,0543)
l_wynagr	-0,4029* (-1,854)	-0,31037*** (-4,776)
$l_gestosc_zal$	-0,07641** (-2,087)	-0,08975*** (-3,105)
$l_doch_z_pracy_naj$	0,3535*** (3,958)	0,3872*** (9,763)
$l_doch_z_pracy_wl_rach$	0,0238 (0,1864)	—
$l_doch_gmin_l$	0,0977 (0,3031)	—
Suma kwadratów reszt	0,205387	0,183201
Błąd standardowy reszt	0,084156	0,076875
Test AR(2)	$z = 1,50792$ [0,1316] brak autokorelacji $p > 0,05$	$z = 1,19391$ [0,2325] brak autokorelacji $p > 0,05$

U w a g a. Jak przy tabl. 7.
Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 7.

Wyniki badania w grupie I wskazują, że spośród wytypowanych czynników tylko trzy oddziaływały na wskaźnik przedsiębiorczości. Zmienne $I_gestosc_zal$ oraz I_wynagr miały ujemny wpływ. Najsilniejsze dodatnie oddziaływanie miała zmienna $I_doch_z_pracy_naj$, z elastycznością rzędu 0,39. W badanych województwach wpływ opóźnionej zmiennej objaśnianej na jej bieżącą wartość okazał się nieistotny, co można tłumaczyć tym, że regiony te charakteryzują się bardzo dużym nasyceniem przedsiębiorstw.

**TABL. 9. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 36 OBSERWACJI (grupa II)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) I_wsk_przed**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$I_wsk_przed (-1)$	0,34038*** (3,243)	0,3622*** (3,494)
Const	0,00508 (0,7177)	0,00539 (0,8078)
$I_udzialbezr$	0,24612 (7,290)	0,2817*** (6,575)
$I_gestosc_zal$	-0,06561** (-2,481)	-0,0634*** (-3,376)
$I_doch_ze_swia$	-0,4512*** (-5,564)	-0,4944*** (-3,833)
$I_doch_z_pracy_naj$	-0,03880 (-0,2595)	—
$I_doch_z_pracy_wl_rach$	0,00811 (0,1499)	—
Suma kwadratów reszt	0,159807	0,167087
Błąd standardowy reszt	0,074233	0,073416
Test AR(2)	z=1,86345 [0,0624] brak autokorelacji p>0,05	z=1,5738 [0,1155] brak autokorelacji p>0,05

U w a g a. Jak przy tabl. 7.

Ż r ó d ł o: jak przy tabl. 7.

W grupie II istotne okazały się inne zmienne niż w grupie I; różny jest także ich charakter oddziaływania. Istotnie, ale ujemnie na poziom przedsiębiorczości wpływały $I_gestosc_zal$ oraz $I_doch_ze_swia$, natomiast silnie pozytywnie — $I_udzialbezr$, z elastycznością rzędu 0,28. Model ten, w odróżnieniu od poprzedniego, ukazał istotną zależność opóźnionej zmiennej objaśnianej na jej bieżącą wartość.

**TABL. 10. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 36 OBSERWACJI (grupa III)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) I_wsk_przed**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$I_wsk_przed (-1)$	0,1423 (1,321)	0,1608 (1,614)
Const	0,00390 (1,124)	0,00457 (1,100)
$I_udzial_wyd_inw$	0,07933** (2,432)	0,07932** (2,353)
$I_udzialbezr$	0,0407 (0,293)	—
$I_doch_ze_swia$	-0,19285 (-0,7010)	-0,2156 (-1,007)

**TABL. 10. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 36 OBSERWACJI (grupa III)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) l_wsk_przed (dok.)**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$l_doch_z_pracy_naj$	0,5607*** (4,450)	0,5424*** (7,481)
$l_doch_z_pracy_wl_rach$	0,1404* (1,919)	0,1428** (2,028)
$l_doch_gmin_l$	0,6947*** (8,973)	0,7091*** (20,87)
l_wynagr	-0,8186*** (-3,899)	-0,9143*** (-3,027)
Suma kwadratów reszt	0,383359	0,382040
Błąd standardowy reszt	0,119157	0,116809
Test AR(2)	$z=0,264608$ [0,7913] brak autokorelacji $p>0,05$	$z=0,247336$ [0,8046] brak autokorelacji $p>0,05$

U w a g a. Jak przy tabl. 7.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 7.

Estymacja parametrów modelu opisującego poziom przedsiębiorczości w województwach grupy III przynosi odmienne wyniki niż uzyskane dla grup I i II. Spośród wytypowanych zmiennych tylko: $l_doch_z_pracy_naj$, $l_doch_gmin_l$, l_wynagr oraz $l_udzial_wyd_inw$ i $l_doch_z_pracy_wl_rach$ okazały się znacząco wpływać na przedsiębiorczość, a $l_wsk_przed(-1)$ okazał się nieistotny.

**TABL. 11. WYNIKI ESTYMACJI Z WYKORZYSTANIEM 36 OBSERWACJI (grupa IV)
DLA ZMIENNEJ ZALEŻNEJ (y) l_wsk_przed**

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2
$l_wsk_przed(-1)$	0,2719*** (4,753)	0,4276*** (5,596)
Const	-0,00281 (-0,020)	0,00974 (2,146)
$l_udzial_wyd_inw$	0,13090*** (3,257)	—
l_wynagr	-0,2456* (-1,837)	-0,6277*** (-4,929)
$l_gestosc_zal$	-0,1318*** (-3,709)	-0,1096*** (-3,453)
$l_doch_z_pracy_naj$	0,4290*** (3,773)	—
$l_doch_z_pracy_wl_rach$	—	0,1339*** (2,750)
$l_doch_gmin_l$	—	0,3922*** (2,610)
$l_doch_ze_swia$	-0,2922* (-1,673)	-0,6814*** (-3,876)
Suma kwadratów reszt	0,218346	0,215253
Błąd standardowy reszt	0,086771	0,086154
Test AR(2)	$z=-1,64327$ [0,1003] brak autokorelacji $p>0,05$	$z=-1,14832$ [0,2508] brak autokorelacji $p>0,05$

U w a g a. Jak przy tabl. 7.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 7.

Estymacja parametrów dla grupy IV pokazała, że na wartość wskaźnika przedsiębiorczości wpływają: $I_udzial_wyd_inw$, co jest związane z licznymi wysokobudżetowymi inwestycjami realizowanymi w edycji programów operacyjnych 2007—2013 w Polsce Wschodniej, oraz I_wynagr , $I_gestosc_zal$, $I_doch_z_pracy_wl_rach$, $I_doch_gmin_I$ i $I_doch_ze_swia$, przy czym zmienne: I_wynagr , $I_gestosc_zal$ oraz $I_doch_ze_swia$ są destymulantami.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badanie, mimo że nie wyczerpuje zagadnienia identyfikacji czynników determinujących powstawanie przedsiębiorstw, pokazuje, które obszary w poszczególnych województwach winny być wspierane, aby rozwój przedsiębiorczości stał się odpowiedzialny i efektywny, w sensie jaką nadaje temu określeniu Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że zmienne wytypowane do badania oddziaływały z różną siłą w wyróżnionych grupach badawczych, co dało podstawę do pozytywnej weryfikacji hipotezy, która brzmiała, że rozwój przedsiębiorczości w województwach przygranicznych Polski Wschodniej jest uwarunkowany odmiennymi czynnikami niż w regionach o wyższym poziomie przedsiębiorczości. Na podstawie porównania składu zmiennych oraz siły i kierunku ich oddziaływania w grupach I i IV zaobserwowano kilka zjawisk. Przede wszystkim stwierdzono, że w badanych województwach z grupy I (najbardziej przedsiębiorczych) wpływ opóźnionej zmiennej objaśnianej na jej bieżącą wartość był nieistotny, co pokazuje, że regiony te charakteryzują się bardzo dużym nasyceniem przedsiębiorstw. Ponadto w grupie I statystycznie istotna i dodatnio skorelowana okazała się zmienna opisująca dochody z pracy najemnej, natomiast w grupie IV były to dochody z pracy na własny rachunek. Oddziaływanie na zmienną objaśnianą we wszystkich badanych grupach wykazano w przypadku wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw oraz gęstości zaludnienia, przy czym zmienne te są destymulantami.

Co dla rozwoju przedsiębiorczości może wynikać z powyższej analizy? Po pierwsze, należy pamiętać, że efektów działań podjętych na rzecz rozwoju przedsiębiorczości należy oczekiwać w długim okresie. Badanie ekonometryczne pokazało, że we wszystkich województwach oprócz badanej grupy IV (regiony przygraniczne Polski Wschodniej) zmienna $udzial_wyd_inw$ nie była istotna lub oddziaływała bardzo słabo (bardzo niska elastyczność). Efekty krótkookresowe integracji europejskiej (a zarazem integracji regionów) niejednokrotnie nie odzwierciedlają wydatków inwestycyjnych z początkowego stadium konwergencji. Dotyczy to zwłaszcza wydatków na rozwój przedsiębiorczości (te poniesione w perspektywie finansowej 2007—2013 i 2014—2017 na cele inwestycyjne typu infrastruktura okołobiznesowa powinny przynieść widoczne efekty w dłuższym okresie), stąd w początkowej fazie wzrost wydatków nie był odczuwany przez

przedsiębiorców. Poza tym dość znaczne ujemne saldo migracji ludności powoduje, że niejednokrotnie najbardziej operatywni i zdolni mieszkańcy danego regionu, niedostrzegający w początkowej fazie integracji europejskiej korzyści z działań na rzecz pobudzania przedsiębiorczości, emigrują do lepiej rozwiniętych regionów UE. Dlatego też, mimo znacznego wzrostu wydatków na inwestycje wspomagające przedsiębiorczość, spadkowy trend rozwoju nie odwrócił się w tym czasie w równie silnym stopniu; nie oznacza to jednak, że w kolejnych latach nie zmieni się na korzyść danego regionu. Ważna jest konsekwentna polityka prorozwojowa w regionach słabo rozwiniętych, zapóźnionych infrastrukturalnie. Reakcje na każdą nową inwestycję, która pobudza lokalną przedsiębiorczość, a przez to generuje potrzebne miejsca pracy, są tam znacznie wyraźniejsze. Stąd też widoczne jest silne i dodatnie oddziaływanie wydatków inwestycyjnych na przedsiębiorczość np. w grupie III.

W grupie IV (województwa przygraniczne Polski Wschodniej) istotnie i ujemnie na wskaźnik przedsiębiorczości wpływały wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw oraz dochody rozporządzalne z tytułu pracy na własny rachunek. Zdecydowanie wyższa niż w innych regionach stopa bezrobocia, a przy tym niższa średnia pensja dodatkowo motywują do podjęcia własnej działalności celem uzyskiwania wyższych dochodów. W dobie inwestycji w infrastrukturę teleinformatyczną region ten może stać się konkurencyjny w przypadku firm świadczących usługi na odległość (BPO), a nawet stać się potęgą w tworzeniu firm, których główną siłą przetargową jest cena świadczonych usług.

Wyniki badania ekonometrycznego pokazały, że przedsiębiorcy z grup I i II są nastawieni przede wszystkim na osiąganie korzyści materialnych z pracy na własny rachunek, alternatywnej wobec pracy etatowej. W odniesieniu do grupy IV można domniemywać, że na pierwsze miejsce wysuwa się szansa płynąca z sytuacji, w jakiej znajdują się te województwa, szczególnie w kontekście nowej perspektywy finansowej, która stwarza możliwości rozwoju nowych inicjatyw w regionie. Duże znaczenie będzie miała tu oś priorytetowa Przedsiębiorcza Polska Wschodnia w ramach POPW na lata 2014—2020. Środki z niej są przeznaczone na rozwój przedsiębiorczości innowacyjnej, a wsparcie jest skierowane zarówno do firm działających na rynku, jak i do przyszłych przedsiębiorców.

Konkludując, rozwój efektywnej przedsiębiorczości w regionach słabych społeczno-ekonomicznie, takich jak Polska Wschodnia, wymaga przede wszystkim zadbania przez władze o konsekwentną politykę prorozwojową, dzięki czemu młodzi ludzie będą mogli wiązać swoją przyszłość z regionem, który ma ogromny potencjał. Niezwykle ważne w tym kontekście jest zadbanie o relacje przedsiębiorców z uczelniami wyższymi oraz rozwój inteligentnych specjalizacji.

LITERATURA

- Dańska-Borsiak, B. (2011). *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Carland, J. W., Carland, J. C. (1997). A model of potential entrepreneurship: profiles and educational implications. *Journal of Small Business Strategy*, 8(1), 1—14.
- Dziuba, R. (2014). Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 221—228.
- Dziuba, R. (2016). *Sustainable Development of Tourism — EU Ecolabel Standards Illustrated Using the Example of Poland. Comparative Economic Research*, 19(2), 111—128.
- Gąska, J., Kozłowski, W., Koloch, G., Lis, M., Regulski, A., Skrok, Ł. (2009). *Spójność wewnętrzna a konkurencyjność regionu łódzkiego. Diagnoza strategiczna*. Warszawa: Instytut Badań Strukturalnych.
- Huggins, R., Thompson, P. (2015). Entrepreneurship, innovation and regional growth: a network theory. *Small Business Economics*, 45(1), 103—128.
- Jabłońska, A. (2008). Rola samorządu gminnego w kształtowaniu rozwoju lokalnego. W: B. Plawgo (red.), *Polska Wschodnia zarządzanie rozwojem*. Białystok: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej im. S. Staszica.
- Kozak, M. W. (2014). Polska Wschodnia: dylematy stymulowania rozwoju, *Zeszyty Naukowe WSEI seria: Ekonomia*, (8), 29—46.
- Lewczuk, J. (2007). Problemy rozwoju obszarów położonych peryferyjnie. W: A. F. Bocian (red.), *Rozwój regionalny: podstawowe cele i wyzwania*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Osborn, E., Słomczyński, K. M. (2005). *Open for business. The persistent entrepreneurial class in Poland*. Warszawa: IFIS Publishers.
- Piecuch, T. (2010). *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sahut, J. M., Peris-Ortiz, M. (2014). Small Business, Innovation, and Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 42(4), 663—668.
- Schumpeter, J. A. (1950). *Capitalism, socialism and democracy* (3rd ed.) New York: Herper and Row.
- Skica, T., Bem, A. (2014). Rola samorządu terytorialnego w procesach stymulowania przedsiębiorczości. *Studia Lokalne i Regionalne*, (1), 79—92.
- Świątkowski, Z. (2006). Rozwój przez interakcje — nowy paradygmat rozwoju regionalnego i lokalnego. W: A. Barcik, R. Barcik (red.), *Rozwój regionalny i lokalny po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, t. 1. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Naukowe ATH.

Summary. *The aim of the article is to identify factors influencing the formation of new enterprises, with particular emphasis on the border regions of Eastern Poland, which are among the least developed ones in terms of entrepreneurship. The analysis of enterprises functioning in Eastern Poland in the years 2007—2017 was performed using log-linear (power) model, estimated on the basis of data from the Local Data Bank of Statistics Poland.*

The results of the conducted research showed that the development of entrepreneurship in border regions of Eastern Poland is conditioned by different factors than in voivodships with a higher level of entrepreneurship.

Keywords: entrepreneurship, Eastern Poland, log-linear (power) model, European integration.